

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy

NWSA-HUMANITIES

Received: September 2012

Accepted: January 2013

NWSA ID : 2013.8.1.4C0162

ISSN : 1308-7320

© 2013 www.newwsa.com

Kezban Tepeli

Selcuk University, Konya-Turkey

ktepeli@selcuk.edu.tr

**ÇOCUKLARIN İSTENMEYEN DAVRANIŞLARINA KARŞI ANNELERİN KULLANDIKLARI
İLETİLERİN NİTELİKSEL ANALİZİ**

ÖZET

Bu araştırmada 4-6 yaş grubu çocuğa sahip annelerin, çocuklarının istenmeyen davranışları karşısında; çocuklarını uyarmak ve istenmeyen davranışı değiştirmek için kullandıkları iletiler incelenmiştir. Ayrıca bu iletilerin niteliğinin annenin empatik eğilimi, iletişim becerisi ve eğitim düzeyine göre değişip değişmediği araştırılmıştır. Araştırmaya Konya ili, merkez ilçelerindeki 12 farklı okul öncesi eğitim kurumuna devam eden toplam 253 çocuğun annesi katılmıştır. Annelere çocuklarının istenmeyen davranışlarını içeren beş farklı problem durumu verilmiştir. Her bir problem için "Bu sorunla siz karşılaşmış olsaydınız, istenmeyen bu davranışı düzeltmek için nasıl bir ifade kullanırdınız?" şeklinde açık uçlu sorular sorulmuştur. Alınan cevaplar; çözüm iletileri, bastırıcı iletiler, dolaylı iletiler ve ben dili iletileri açısından içerik analizine tabi tutulmuştur. Ayrıca çalışmaya katılan annelere Korkut (1996)'un "İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği" ile Dökmen (1988)'in "Empatik Eğilim Ölçeği" uygulanmıştır. Araştırma sonunda annelerin beş farklı tipteki istenmeyen çocuk davranışı karşısında en çok oranda sen dili iletilerinden olan çözüm iletilerini; en az oranda ise ben dili iletilerini kullandıkları belirlenmiştir. Annelerin, beş farklı tipteki çocukların istenmeyen davranışları karşısında, kullandıkları iletiler bazı istenmeyen davranışlarda iletişim becerisi ve eğitim düzeyi değişkenlerine göre değişirken; empatik eğilim değişkenine göre değişmediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İleti, Okulöncesi Eğitim, Anne Eğitim Düzeyi, Empatik Eğilim, İletişim Becerisi

**QUALITATIVE ANALYSIS OF MESSAGES USED BY MOTHERS AGAINST MISBEHAVIORS
OF CHILDREN**

ABSTRACT

In this study, messages used by mothers of children 4-6 year to warn and to fix children's misbehaviors were examined. In addition, whether the quality of these messages varied according to empathic tendency, communication skill and education level of the mothers were investigated. A total of 253 mothers whose children attending to 12 different preschool education foundations placed in central towns of Konya participated in the study. Five problems which could be encountered, concerning with misbehaviors of children, were presented to mothers. For each problem, open-ended questions like "what kind of expression do you use when you meet this type of problem" to fix this misbehavior were asked to the mothers. Obtained answers from the questions were subjected to content analysis from the point view of solution messages, put-down messages, indirect messages and I-messages. In addition, Korkut (1996)'s Communication Skills Assessment Scale and Dökmen (1988)'s Empathic Tendency Scale were applied to the mothers participating in the study. At the end of study, it was seen that mothers used solution messages which was one of you-messages in higher rate and I-messages in lower rate when five misbehaviors were based on. While the messages used by mothers against five misbehaviors varied according to communication skills and education level of mothers in some behaviors, the messages did not vary in respect to empathic tendency of the mothers.

Keywords: Message, Preschool Education, Mother Education Level, Empathic Tendency, Communication Skill

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Araştırmacılar insan gelişiminde çevre etkilerini tespit amacı ile öncelikle aileyi incelemişlerdir. Aile, çocuğun gelişiminde özellikle ilk yıllarda çok önemli bir yer tutar (Ülgen ve Fidan, 1991). Çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yer ailedir. Çocuğa yöneltilen davranış ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk yaşantıların oluşmasında büyük önem taşır. Okul öncesi dönemde çocuk, sosyal bir birey olmayı öğrenirken aynı zamanda en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele ihtiyaç duyar. Kişiliğinin oluşumu için gerekli olan bu özleştirmeyi, aile içindeki üyelerle gerçekleştirebilir (Bayhan ve Artan, 2004; Fişek ve Yıldırım, 1993).

Bu dönemde çocuklar, anne babalarıyla kurdukları iletişim sonucunda yeni etkileşim yollarını öğrenirler (Hohman ve Weikart, 1995). Anne babaların çocukları ile sağlıklı ve etkili bir iletişim kurabilmeleri için kendilerine ve çocuklarına karşı saygılı, çocuklarının sorunlarına karşı duyarlı, işbirlikçi, çocuklarının duygularını ve düşüncelerini paylaşabilen ve kabul edici bir tutum içinde olmaları gerekir (Kıncal, 1993; Kaya, 1994; Çağdaş, 2008). Söz konusu tutumun sağlanabilmesi anne babanın iletişim becerilerine bağlıdır (Gordon, 1996a). İletişim, insan ilişkilerinde yapıcı olduğu kadar yıkıcı da olduğundan; çocuğu anne babasına yakınlaştırdığı gibi uzaklaştırabilir de. Yine üzerinde düşünülmesi gereken bir konu da, iletişimin etkili olabilmesi için niteliğine ve ebeveynin değişik durumlar için seçtiği ileti türüne bağlı olmasıdır (Voltan Acar, 2012; Çağdaş, 2008; Dökmen, 2008).

Kimi zaman çocuğun davranışları düzen bozucu, kabul edilmez olduğunda, güçlü iletilerin gönderilmesi ve karşısındakinin haklarını çiğnediğinin vurgulanması gerekir (Çağdaş, 2008; Navaro, 1990; Gordon, 1996a). Bu tür iletileri, onların duygularını incitmeden, kendilerini terkedilmiş ve savunmaya itilmiş duygusuna meydan vermeden yapılması gerekir (Gordon, 1993, 1996a, 1999).

Annelerin çocuklarındaki istenmeyen davranışı düzeltmek için gönderdikleri etkisiz "sen dili iletileri" üç ana grupta toplanabilir (Gordon, 1993, 1996a; Yavuzer, 1994, 1995; Navaro, 1995). Bunlar:

- *Çözüm iletileri*, çocuklara tam olarak davranışlarını nasıl değiştirebileceklerini, ne yapmaları gerektiğini, ne yaparlarsa daha iyi olacağını ya da ne yapabileceklerini gösterir. Çözüm iletileri, çocukların yalnızca davranışlarını değiştirmeye yöneliktir. Bu iletilerle, çocuklara problemlerin çözümleri verilir ve çocuklarından bu çözümleri aynen kabul etmeleri beklenir (Navaro, 1995, 2001). Anne babalar çözüm iletilerini çoğunlukla, kendi gereksinimlerini kısa yoldan elde etmek için kullanır. Çözüm iletileri, ebeveynin, çocuğuyla ilgili o anki düşüncelerini iletmez. Fakat çözüm iletilerini alan çocuklarda anne babalarıyla ilgili birçok olumsuz düşünce oluşur (Gordon, 1996a, 1993).
- *Bastırıcı iletiler*, olumsuz iletilerin en zarar verici olanı bastırıcı iletilerdir. Bunlar çocuğu küçümser, kişiliğini sorgular, öz imgesini zedeler. Alaycılık, değerlendirme, yargılama ve eleştiri taşır. Bu iletiler çocuklarda sorun yaratma isteği doğurur. Çözüm iletilerinde olduğu gibi anne baba ve onun sorunları hakkında çocuğa bilgi vermezler (Çağdaş, 2008; Dönmezer, 1999). Bastırıcı iletilerle çocuk, sanki şu gizli iletiyi duyar gibidir: "Sende bir sorun var, yoksun bu olayı yaratmazdın." Temel mesaj istenmeyen davranışa değil çocuğun kişiliğine-benlik saygısına yöneliktir (Gordon, 1993; Navaro, 1995).

- *Dolaylı iletiler*, alay etmeyi, iğnelemeyi, takılmayı, utandırmayı içerir. Anne babalar dolaylı iletileri bastırıcı ve çözüm iletilerinden daha az yıpratıcı ve incitici olarak düşündükleri için ara sıra bunları kullanırlar. Çok iyi gizlenmiş olmalarına karşın çocukların bu iletilerin özünü algılayabileceklerini umarlar. Ancak bu iletiler binde bir işe yarar. Çünkü genellikle anlaşılmazlar. Anlaşılsalar bile çocuklar anne babalarının açık ve dolaysız davranmadığını; sinsi ve dolaylı davrandığını düşünür (Gordon, 1996a, 1996b; Navaro, 1990).

Sen dili iletileri olarak nitelendirilen bütün bu olumsuz iletiler, çocuğun kabul edilmez davranışını düzeltme umudu ile kullanılırlar. Oysa bu yönde çok az olumlu etkileri olmasına karşın çocuğun kendi öz değerini yaralaması ve anne babası ile olan iletişimini bozması açısından olumsuz etkileri daha çoktur (Çağdaş, 2008; Gordon, 1993, 1996a; Yavuzer, 1996).

Sen dili iletileri yerine *ben dili* iletileri kullanıldığında; çocuğu olumsuz olarak yargılayan ve ne yapması gerektiğini söyleyen iletiler yerine, çocuğun istenmeyen davranışının çevresini nasıl olumsuz etkilediği ve anne babanın istenmeyen davranış karşısındaki duyguları dile getirilir (Navaro, 1995; Lay ve Dopyera, 1987; Jongeward ve James, 1993). Ben dili iletilerini gönderen anne baba, kendi duygularının bilincinde olmak için önce kendini dinleme ve duygularını tüm açıklığıyla çocuğu ile paylaşma yükümlülüğünü taşır. Aynı zamanda ben dili iletileri, davranışının sorumluluğunu çocukta bırakır. Ben dili iletileri, sen dili iletileri ile birlikte gelen olumsuz etkileri içermez ve çocuğu kızgın, kinli, hırçın değil, yardımcı ve düşünceli olmada özgür bırakır. Ben dili iletileri anne babaları saydam, dürüst, çocukları ile anlamlı ilişkiler kurabildikleri gerçek kişiler olarak gösterir ve yakınlığın gelişmesine yardım eder (Gordon, 1993, 1999; Navaro, 1990, 1995, 2001; Cüceloğlu, 2006; Yavuzer, 1996).

Ben dili iletilerinin etkili olabilmesi için üç öğeyi içermesi gerekmektedir (Gordon, 1996a):

- İstenmeyen davranışın yargısız ve suçlayıcı olmayan tanımı,
- İstenmeyen davranışın, kişi üzerindeki belirgin etkileri,
- Olumsuz davranışa yönelik duygular.

Örneğin; "Ne saygısız çocuksun, şimdi kalkarsam görürsün gününü" yerine, "İşten yeni geldim, çok yorgunum, kapakları birbirine vurduğun zaman müthiş başım ağrıyor, çok da sinirleniyorum." denilebilir. Anne babanın açık, yargılayıcı olmayan tutumu, çocukların da açık olarak, doğrudan kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırır (Navara, 1990, 1995, 2001).

Etkili iletişimi sağlayan beceriler, etkili dinleme ve etkili tepki verme olarak özetlenebilmektedir (Egan, 1994). Etkili dinleme ve etkili tepki verme becerileri, uygun soru sorma, özetleme yapma, başka sözcüklerle tekrarlama, anahtar sözcüklerle tepki verme, karşısındakinin davranışını, sözlerini ve duygularını tanımlama, uygun biçimde yansıtma, anlayıp anlamadığını sınama ve etkili geribildirim verme gibi becerileri gerektirmektedir (Korkut, 1996). Gordon (1993), etkili iletişim becerilerini; edilgin sessizlik, kabul tepkileri, kapı aralayıcılar, konuşmaya çağrı olarak belirtmektedir.

Kişilerarası ilişkilerde bulunması gereken temel koşullardan biride empatidir (Whirter ve Voltan Acar, 2005; Dökmen, 2008; Pervin, 1993). Empati, bir insanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci olarak ifade edilmektedir (Dökmen,

2008). Empatik ilişkiler kurmak kişilerarası iletişimde etkileşimin sağlıklı yürümesi açısından gerekli görülmektedir (Whirter ve Voltan Acar, 2005; Dökmen, 2008; Yavuzer, 2001). Empati, sadece kendisiyle empati kurulana yararı olan bir etkinlik olmayıp aynı zamanda empatiyi kuran kişi içinde önemlidir. (Baltaş ve Baltaş, 2012; Pervin, 1993; Voltan Acar, 2012; Dökmen, 2008).

Ailede empatik iletişim kurmak çok önem taşımaktadır. Anne-babalar, empatik iletişim kurarak çocuklarını anladıklarını ve onlara değer verdiklerini hissettirirler, çocuklarına güvendikleri mesajını verebilirler (Eisenberg, 1982; Barnett, 1990; Feshbach, 1997). Empatik iletişim kurarak daha sağlıklı bireylerin yetişmesine yardımcı olunabilir. Annelik empatisi içgüdüsel sezgileri içermektedir ve annenin çocuğun ne yapmak istediğini anlamasını sağlamaktadır. Aynı durum baba için de söz konusudur. Erkeklerde var olan içgüdüsel sezgi gücü babanın, kendi çocuğuna olduğu gibi diğer çocuklara da empatik tepkiler verebilmesini sağlamaktadır (Geçtan, 1998).

Anne babaların çocukları ile empati kurabilmeleri için kendilerini çocuğun yerine koymaları ve olaylara onun bakış açısı ile bakmaları gerekir. Bunun içinde çocuğun rolüne girerek olaylara onun gözlüklerinin arkasından bakmak gerekir (Dökmen, 2008). Empati kurmuş olmak için anne babanın çocuğun duygu ve düşüncelerini doğru anlaması yeterli değildir. Empati kurmak için, annenin zihninde oluşan empatik anlayışı çocuklarına iletmeleri de önemlidir. Yani empati için kişi, karşısındaki bireyin hem duygularını anlaması hem de anladığını uygun bir şekilde iletmesi gerekir (Çağdaş, 2008). Örneğin kedisi öldüğü için ağlayan çocuk annesine olayı anlattığında annesi de bu duruma üzülüp hafif tebessüm ederek "boş ver üzülme" der. Bu durumda anne çocuğu ile doğru empati kurmuş fakat bunu çocuğa iletememiştir (Navaro, 1995). Oysa empati de önemli olan çocuğa doğru anlaşıldığını belirten tepkiler vermektir (Dökmen, 2008; Dönmezer, 1999; Geçtan, 1998). Anne-babaların çocuktan ne istediğini ya da ne istemediğini dile getirirken kendi duygularını ifade edebilmeleri çok önemlidir. Bu yöntem, çocukta istenilen davranışın görülme olasılığını arttırmaktadır (Cotton, 2008; Feshbach, 1997; Damon, 1997, akt: Genç ve Senemoğlu, 2001). Aynı şekilde hoş giden davranışlar ifade edildiğinde çocuğun bu davranışları pekişmektedir. Duyguları anneleri ve babaları tarafından anlaşılan çocukların davranış problemleri azalmaktadır. Anlaşılmış olma duygusu ise çocukta güven gelişimi için çok önemli bir faktördür (Yavuzer, 1996; Dökmen 2008).

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Anne-babalar çocuğun olduğu gibi kabul edilmesi durumunda onun hep böyle kalacağına inanırlar. Onlara göre, çocuğun iyi bir kişilik geliştirebilmesi, olgun bir insan olabilmesi için izlenmesi gereken yol; ona şimdiki hali ile kabul edilmediği izlenimini vermek ve onu değiştirmeye çalışmaktır. Bu nedenle birçok anne-baba *kabul etmeme* dilini kullanırlar (Gordon, 1993, 1996a, 1999). Çocuklara daha çok eleştiri, yargılama, öğüt verme, gözdağı verme gibi kabullenmediğini anlatan iletiler gönderirler. Annelerin çocuklarını kabullenmemelerine dayanan ileti ve iletişim biçimleri, onların çocukları ile iyi bir iletişim kurmalarını önler. İletişim engellerinin oluşmasına yol açar. İletişim engelleri ile karşılaşan çocuklar kabul edilmedikleri, kendilerini tehdit altında gördükleri için savunma mekanizmalarını harekete geçirirler ve savunucu bir iletişim biçimi geliştirirler (Çağdaş, 2008, Flannagan ve Hardee, 1994; Gökçe, 2002; Navaro, 1987).

Literatür incelendiğinde aralarında belirli bir iletişim sağlayamamış, ilgisiz, ortak sorunlarını beraber çözemeyen, duygularını birbirlerine açıkça ifade edemeyen, aile içindeki

rollerini benimsemeyen ve birbirlerini kontrol edemeyen ya da aşırı kontrol eden ailelerde, psikiyatrik bir bozukluğun ortaya çıkma olasılığının, bu işlevleri sağlıklı bir şekilde yerine getirebilen ailelere göre daha fazla olduğu belirtilmektedir (Bulut, 1993; Satterfield vd., 1982; Wasserman vd., 1996).

İletişimin, günümüz modern anlayışı içinde değerlendirilerek ortaya koyulması, eğitim ve öğretime yeni bakış açısı getirmesi itibarıyla önemlidir. Dolayısıyla, annelerin, çocuklarının istenmeyen davranışları karşısında kullandıkları iletilerin niteliğinin belirlenmesi; mevcut durumun saptanması ve annelerin eğitiminde veya toplumun farkındalığının arttırılmasında ele alınacak konuların belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Annelerin çocuklarının istenmeyen davranışlarını düzeltmede kullandıkları iletilerin niteliğinin, aldıkları eğitimden, etkili iletişim kurma becerilerinden ve empatik eğilimlerinden etkileneceği düşünüldüğünden, bu araştırma, "4-6 yaş grubu çocuğa sahip annelerin, çocuklarının istenmeyen davranışlarını düzeltmede iletişim becerilerini ne ölçüde kullanabildiklerini bazı değişkenler açısından belirlemek" amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Anneler, istenmeyen davranış karşısında çocuğunu uyarmak ve olumsuz davranışı düzeltmek için hangi iletileri kullanmaktadırlar?
- Annelerin, istenmeyen davranışlar karşısında çocuğunu uyarmak ve olumsuz davranışı düzeltmek için kullandıkları iletiler eğitim düzeylerine göre değişmekte midir?
- Annelerin, istenmeyen davranışlar karşısında çocuğunu uyarmak ve olumsuz davranışı düzeltmek için kullandıkları iletiler empatik eğilimlerine göre değişmekte midir?
- Annelerin, olumsuz davranışlar karşısında çocuğunu uyarmak ve olumsuz davranışı düzeltmek için kullandıkları iletiler iletişim becerilerine göre değişmekte midir?

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ (RESEARCH METHODOLOGY)

3.1. Araştırma Modeli (Model of the Study)

Genel tarama modelinde düzenlenen bu çalışmada; annelerin çocuklarının istenmeyen davranışlarını düzeltmek için kullandıkları iletilerin niteliği ve bu iletilerin annenin eğitim düzeyine, iletişim becerisine ve empatik eğilimine göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmek istenmiştir.

3.2. Çalışma Grubu (Participants)

Araştırmanın çalışma grubunu; Konya ili, merkez ilçelerindeki özel ve resmi anaokulu ve anasınıflarından amaçlı basit tesadüfi küme örnekleme yöntemi ile seçilen 12 farklı okul öncesi kuruma devam eden 4-6 yaş (48-70 ay) grubu çocuklar arasından, basit tesadüfi elaman örnekleme yöntemiyle belirlenen 253 çocuğun annesi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan annelerin yaşları 20 ile 36 (ortalaması 26 standart sapması 9.31) arasında değişmektedir. 50 (%20) tanesi ilköğretim, 106 (%42) tanesi lise, 97 (%38) tanesi üniversite mezunudur. Annelerin 132 (%52) tanesi ev hanımı, 121 (%48) tanesi ise bir işte çalışmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları (Data Collection Tools)

Veri toplama aracı olarak Dökmen (1988) tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim Ölçeği", Korkut (1996) tarafından geliştirilen "İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği (İBDÖ)" ve araştırmacı

tarafından hazırlanan "Ebeveyn Davranışlarını İzleme Formu" kullanılmıştır.

Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ): Dökmen (1988) tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ)" nin amacı kişinin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyellerini ölçmektir. Likert tipi bir ölçek olarak hazırlanan Empatik Eğilim Ölçeği 20 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin yaklaşık yarısı, bireylerin evet deme eğilimlerini ortadan kaldırmak için negatif olarak yazılmıştır. EEÖ'de her bir maddenin karşısına 1'den 5'e kadar derecelendirmeler yer almaktadır. Bireyler her bir madde için bu derecelendirmelerden birini işaretleyerek, o maddeye ilişkin görüşünü belirtmektedir. Ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 100, en düşük puan 20 dir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayısı .82, tek ve çift maddelerinden alınan puanlar arasındaki korelasyon .68 dir. Ayrıca EEÖ ile Edwards Kişisel Tercih Envanterinin "Duyguları Anlama" alt ölçeği arasında .68 korelasyon bulunmuştur (Dökmen, 1988).

İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği (İBDÖ): Korkut (1996) tarafından ilk olarak lise öğrencileri için geliştirilen "İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği" bireylerin iletişim becerilerini nasıl değerlendirdiklerini anlamayı amaçlamaktadır. Ölçek 25 maddeden oluşan ve "her zaman (5), sıklıkla (4), bazen (3), nadiren (2), hiçbir zaman(1)" şeklinde sıralanan 5'li likert tipi bir ölçektir. Ölçekten alınan yüksek puan iletişim becerisinin başarılı olduğunu göstermektedir. Ölçeğin testin tekrarı ile yapılan güvenilirlik çalışması sonucunda güvenilirlik katsayısı .76 olarak bulunmuştur. İç tutarlılık katsayısı olarak alfa değeri ise .80 olarak bulunmuştur. Ölçeğin yetişkinlerle yapılan güvenilirlik çalışmasında güvenilirlik katsayısı .69 (p<.001) olarak bulunmuştur (Korkut, 2005).

Ebeveyn Davranışlarını İzleme Formu: Annelerin çocuklarında gördükleri istenmeyen davranışları düzeltmek için kullandıkları iletişim niteliğini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen açık uçlu bir soru formudur. Formda annelere beş farklı tipte kabul edilemez çocuk davranışı örnek verilerek, her davranış için çocuklarıyla nasıl yüzleştiklerini ifade etmeleri istenmektedir.

Formda yer alan beş farklı istenmeyen davranış, literatür taraması ve 3-6 yaş çocukların gözlenmesinden elde edilen bulgulara dayalı olarak belirlenmiştir. Geliştirilen form daha sonra çocuk gelişimi ve eğitimi alanında doktora yapmış üç uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda Ebeveyn Davranışlarını İzleme Form'u yeniden düzenlenmiş ve son şeklini almıştır.

Formda yer alan istenmeyen davranış türleri ve formdaki ifadeleri aşağıdaki gibidir:

- Çocuğunuz üstünden çıkarttığı giysileri rastgele sağa-sola fırlattığı için giysileri daha sonra sizin toplamanız gerekiyor. Bu durumun düzeltilmesi için kullanacağınız ifadeyi yazınız.
- Çok yorgun olduğunuz bir zamanda çocuğunuz televizyonun sesini sonuna kadar açıp müzik dinliyor. Bu durumla ilgili duygu ve düşüncelerinizi çocuğunuza nasıl ifade edersiniz.
- Siz eşiniz ile önemli bir konuyu konuşurken, çocuğunuz sık sık araya girip sözünüzü kesiyor. Çocuğunuzun ikaz etmek için kullanacağınız ifadeyi yazınız.
- Daha önce uyardığınız halde kasıtlı olarak oyuncaklarını kırmaya devam eden çocuğunuza, bu durumla ilgili tepkinizi belirtmek için kullanacağınız ifadeyi yazınız.
- Markette dolaşırken çocuğunuz her gördüğünü size aldirtmak istiyor. Bu durumda çocuğunuzun uyararak için kullanacağınız ifadeyi yazınız.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi (Data Collection and Analysis)

Üç farklı veri toplama aracı aynı anda çalışma grubunda yer alan annelere verilmiştir. Veri toplama araçları ile toplanan veriler aşağıda belirtilen işlem basamaklarına tabi tutulmuştur:

İlk aşamada Empatik Eğilim Ölçeği ile annelerin empatik eğilim puanları hesaplandı. Düşük, orta ve yüksek düzeyde empatik eğilime sahip anneleri belirleyebilmek için öncelikle ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek puan arasındaki fark üçe bölündü $((100-20)÷3=26,66)$. Empatik Eğilim Ölçeği'nden 20 ile 46 arası puan alan annelerin empatik eğilimi düşük, 47 ile 73 arası puan alan annelerin empatik eğilimi orta, 74 ile 100 arası puan alan annelerin empatik eğilimi ise yüksek olarak ifade edilmiştir. 20-46 arası empatik eğilim puanına sahip annelerin sayısı 17 olarak bulunmuştur. Bu sayı kay-kare testi (beklenen değeri 5'ten küçük olan gözenek sayısının toplam gözenek sayısının %20'sini aşmaması) için sıkıntı yaratacağından dolayı empatik eğilim puanı 20-40 arasında olanlar ile 47-73 arasında olanlar birleştirildi ve bu grup empatik eğilimi orta düzeyde olanlar diye ifade edildi. Bu grupta yer alan annelerin sayısı 115 dir. Empatik eğilim düzeyi yüksek olan annelerin sayısı ise 138 dir.

Daha sonra İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği' den annelerin aldığı iletişim beceri puanları hesaplandı. Düşük, orta ve yüksek düzeyde iletişim becerisine sahip anneleri belirleyebilmek için öncelikle ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek puan arasındaki fark üçe bölündü $((125-25)÷3=33,33)$. İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği' den 25 ile 58 arası puan alan annelerin iletişim becerisi düşük, 59 ile 92 arası puan alan annelerin iletişim becerisi orta, 93 ile 125 arası puan alan annelerin iletişim becerisi ise yüksek olarak ifade edilmiştir. İletişim becerisi düşük düzeyde olan annelerin sayısı, 54; iletişim becerisi orta düzeyde olan annelerin sayısı, 121; iletişim becerisi yüksek düzeyde olan annelerin sayısı ise 78 dir.

Son olarak Ebeveyn Davranışlarını İzleme Formu ile çocukların istenmeyen davranışları karşısında annelerin kullandıklarını belirttikleri iletiler saptandı. Araştırmacı tarafından geliştirilen Form ile toplanan verilerin değerlendirilmesinde; konu ile ilgili literatür ve Gordon (1996a)'un "Etkili Ana-Baba Eğitimi-Aile İletişim Dili" isimli kitabı temel alınmıştır. Literatüre göre annelerin çocuklarının istenmeyen davranışlarını düzeltmeye çalışırken gönderdikleri iletiler, dört ana başlıkta gruplanmaktadır(Gordon (1996a, 1993; Navaro, 1990, 1995). Bunlar:

Çözüm İletileri

Çözüm iletilerinin 5 değişik türü vardır:

1. Emir vermek, yönlendirmek,
"O tabakları kaldır."
2. Uyararak, gözdağı vermek,
"Mutfağı bulduğun gibi bırakmazsan pişman olursun."
3. Ahlak dersi vermek,
"Biri okurken rahatsız edilmez."
4. Öğretmek, nutuk çekmek, mantıklı düşünceler önermek,
"Çocuklar küçükken sorumluluk almayı öğrenirlerse, büyüyünce de sorumlu yetişkinler olurlar."
5. Öğüt vermek, çözüm ve öneri getirmek,
"Neden dışarı çıkıp oynamıyorsun?"

Bastırıcı İletiler

Bastırıcı iletiler 6 grupta toplanır:

1. Yargılamak, eleştirmek, suçlamak,
"Daha iyi öğrenmelisin."

2. Ad takmak, alay etmek, utandırmak,
"Şımarık bir çocuksun."
3. Yorumlamak, tanı koymak, analiz etmek,
"Bunu dikkat çekmek için yapıyorsun."
4. Övmek, aynı düşünceyi paylaşmak, olumlu değerlendirme yapmak,
"Çaba gösterince iyi işler çıkartıyorsun."
5. Güven vermek, desteklemek, avutmak, duygularını paylaşmak,
"Yeteneklisin, başarılı bir öğrenci olabilirsin"
6. Sınamak, sorguya çekmek,
"Neden okuldan nefret ediyorsun?"

Dolaylı İletiler

Bunlar alay etmeyi, iğnelemeyi, takılmayı, utandırmayı içerir.
"Dilerim sen de anne\baba olursun ve çocuğun da senin gibi olur."

Ben Dili İletileri

"Çamurlu ayakkabılarınınla salonda dolaştığın zaman tekrar silmek zorunda kalıyorum. Bu da beni yoruyor. Ayrıca sinirleniyorum."

Doldurulan formlardaki iletilerin analizlerinde; çalışmaya katılan annelerin beş farklı istenmeyen davranış karşısında kullandıkları iletiler içinde dolaylı iletilere rastlanmamıştır. Bu nedenle Ebeveyn Davranışını İzleme Formu'nun değerlendirilmesinde "Dolaylı İletiler" sınıflandırması analiz dışı bırakılmıştır.

Öncelikle her istenmeyen davranış için annelerin kullandığı iletilerin çeşidi, anne sayısı ve yüzdeleri ile belirlenmiştir. Daha sonra annelerin iletilerinin eğitim düzeyi, hizmet süresi, empatik eğilim ve iletişim becerisi değişkenlerine göre değişip değişmediği Kay-Kare (X^2) testi ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde önem düzeyi 0.05 olarak benimsenmiştir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA (FINDINGS AND DISCUSSION)

Annelerin birinci tür istenmeyen davranış karşısında çocuklarını uyarmak ve olumsuz davranışı ortadan kaldırmak için kullandıklarını/kullanacaklarını belirttikleri ifadeler örnekler: A46; "Oğlum, üstünden çıkarttığın giysileri düzgünce katlayıp yerine koymalısın, bu şekilde dağınık bırakılmaz (öğretme, nutuk çekme, mantıklı düşünceler önerme)." A211; "Çok iyi biliyorum, istediğin zaman giysilerini çok güzel katlayıp yerine koyabiliyorsun (övme, aynı düşünceyi paylaşma, olumlu değerlendirmeler yapma)." A114; "Üstünden çıkarttığın giysileri yerine koymadığında onları daha sonra benim düzeltmem gerekiyor. Bu da beni çok yoruyor ve sinirlendiriyor (ben dili iletilisi)."

Annelerin ikinci tür istenmeyen davranış karşısında çocuklarını uyarmak ve olumsuz davranışı ortadan kaldırmak için kullandıklarını/kullanacaklarını belirttikleri ifadeler örnekler: A75; "Müziği sesli dinlemeyi seviyorsun ama bu sesten hem ben hem de komşular rahatsız oluyor (güven verme destekleme, duygularını paylaşma)." A199; "Neden müziğin sesini kısarak dinlemiyorsun? (sınama, sorguya çekme)" A87; "Lütfen televizyonun sesini kısarak dinler misin? (Öğüt verme, çözüm ve öneri getirme)"

Annelerin üçüncü tür istenmeyen davranış karşısında çocuklarını uyarmak ve olumsuz davranışı ortadan kaldırmak için kullandıklarını/kullanacaklarını belirttikleri ifadeler örnekler: A139; "Bekle! Birazda seninle konuşacağım (emir verme, yönlendirme)", A172; "İki kişi konuşurken araya girilmez, konuşmalarının bitmesi beklenir (öğretme, nutuk çekme, mantıklı düşünceler önerme)", A235; "İki kişi konuşurken araya girmek doğru bir davranış değildir küçük hanım (ahlak dersi verme)".

Annelerin dördüncü tür istenmeyen davranış karşısında çocuklarını uyarmak ve olumsuz davranışı ortadan kaldırmak için kullandıklarını/kullanacaklarını belirttikleri ifadeler örnekler: A28; "Oğlum ben oyuncak almaktan bıktım sen kırmaktan bıkmadın mı? Hayret edilecek bir çocuksun...(ad takma, alay etme, utandırma)", A96; "Yine mi kırdın oğlum? Oyuncaklarına para vere vere paralarımızı bitireceksin (yargılama, eleştirme, suçlama)", A184; "Yeniden oyuncak alalım diye bu oyuncakları kısıyorsun değil mi? Ama çok yanılıyorsun (yorumlama, tanı koyma, analiz etme)".

Annelerin beşinci tür istenmeyen davranış karşısında çocuklarını uyarmak ve olumsuz davranışı ortadan kaldırmak için kullandıklarını/kullanacaklarını belirttikleri ifadeler örnekler: A188; "Bu şekilde davranmaya devam edersen, inan ki seni bir daha markete getirmeyeceğim. (uyarma, gözdağı verme)", A222; "Ağladığında sana her istediğini alacağımı mı sanıyorsun? (sınama, sorguya çekme)", A68; "Kızım öyle her istenilen şey alınmaz, sadece istediğin bir şeyi alabilirsin (öğretme, nutuk çekme, mantıklı düşünceler önerme)".

Araştırmaya katılan annelerin, çocuklarının beş farklı istenmeyen davranış karşısında kullandıklarını belirttikleri iletilerin yüzde dağılımı tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaya katılan annelerin beş farklı istenmeyen davranış karşısında kullandıkları iletilerin yüzdeler dağılımı
(Table 1. Distribution of percentages of the messages which mothers used against five misbehaviors)

Kullanılan İleti		1. Tür İstenmeyen Davranış		2. Tür İstenmeyen Davranış		3. Tür İstenmeyen Davranış		4. Tür İstenmeyen Davranış		5. Tür İstenmeyen Davranış	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Çözüm İletileri	Emir verme, yönlendirme	31	12.3	43	17.0	30	11.9	13	5.1	28	11.1
	Uyarma, gözdağı verme	95	37.5	23	9.1	8	3.2	84	33.2	14	5.5
	Ahlak dersi verme	10	4.0	10	4.0	39	15.4	21	8.3	24	9.5
	Öğretme, nutuk çekme	10	4.0	59	23.3	74	29.2	24	9.5	13	5.1
	Öğüt verme, çözüm getirme	25	9.9	53	20.9	58	22.9	38	15.0	35	13.8
	Toplam	171	67.6	188	74.3	209	82.6	180	71.1	114	45.1
Bastırıcı İletiler	Yargılama, eleştirme,	21	8.3	3	1.2	5	2.0	34	13.4	33	13.0
	Ad takma, alay etme	8	3.2	2	0.8	-	-	-	-	2	0.8
	Yorumlama, analiz etme	3	1.2	3	1.2	5	2.0	2	0.8	5	2.0
	Övme, aynı düşüncede olma	3	1.2	4	1.6	1	0.4	-	-	-	-
	Güven verme, destekleme	3	1.2	2	0.8	5	2.0	3	1.2	4	1.6
	Sınama, sorguya çekme	10	4.0	7	2.8	1	0.4	14	5.5	73	28.9
Toplam	48	19.0	21	8.3	17	6.7	53	20.9	117	46.2	
Ben Dili İletileri	Ben dili iletisini kullanma	34	13.4	44	17.4	27	10.7	20	7.9	22	8.7
	Toplam	34	13.4	44	17.4	27	10.7	20	7.9	22	8.7

Tablo 1 incelendiğinde; birinci tür istenmeyen davranış karşısında annelerin en fazla (%37.5) uyarma, gözdağı verme; ikinci tür istenmeyen davranış karşısında annelerin en fazla (%23.3) öğretme, nutuk çekme, mantıklı düşünceler önerme; üçüncü tür istenmeyen davranış karşısında annelerin en fazla (%29.2) öğretme, nutuk çekme, mantıklı düşünceler önerme dördüncü tür istenmeyen davranış karşısında annelerin en fazla (%33.2) uyarma, gözdağı verme; beşinci tür istenmeyen davranış karşısında ise annelerin en fazla (%28.9) sına, sorguya çekme iletilerini kullandıkları görülmektedir. Burada ilk dört istenmeyen davranış karşısında en çok kullanılan iletiler çözüm iletileri, beşinci tür istenmeyen davranış karşısında en çok tekrarlanan ileti ise bastırıcı iletiler içinde yer almaktadır. Tablo genel olarak incelendiğinde de bu beş istenmeyen davranış karşısında annelerin en çok çözüm iletilerini daha sonra da bastırıcı iletileri kullandıkları görülmektedir. İstenmeyen davranışları düzeltmede en az oran da ise ben dili iletilerinin kullanıldığı gözlenmektedir.

Oysa sen dili iletileri olan çözüm ve bastırıcı iletiler ile olumsuz duyguları dile getirmek, eleştirmek, hoşnutsuzluğu belirtmek, karşı tarafta çok olumsuz duygular ve sonuçlar doğurur. Çocuk kendini itilmiş, sevilmemiş, reddedilmiş hisseder, özgüveni sarsılır (Gordon, 1993; Yavuzer, 1996). Özellikle geri zekalı, yaramaz gibi sıfat ve lakaplar çocuğun benliği için çok zedeleyicidir. Bir süre sonra çocuk bunların gerçek olduğuna inanabilir. Kişiliğine gelen zararların dışında, sen dili iletileri ile ifade edilen hoşnutsuzluk ve eleştiri sözleri, çocuğun direnmesine, kızmasına ve dolayısıyla söz dinlememesine neden olur (Navaro, 1995).

Bu bulgu, annelerin, çocuklarının istenmeyen davranışları karşısında kullandıkları çözüm getirici ve bastırıcı iletilerin, çocuklar üzerinde bu kadar olumsuz etki yaratabileceği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarının, istenmeyen davranışları düzeltmede ben dili iletilerinin en etkili ve anne-çocuk iletişimini zedelemeyen iletiler olduğunu bilmediklerinin ve ben dili iletilerinin nasıl ifade edileceği konusunda yeterli olmadıklarının bir göstergesidir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde annelerin de kendilerini çocukla iletişim konusunda yetersiz hissettiği ve anne-baba eğitim programları kapsamında bilgilenmek istedikleri öncelikli konular içerisinde, aile içi iletişimin yer aldığı görülmektedir. Örneğin: Güzel (2006), dört- altı yaş grubunda çocuğu bulunan annelerin aile eğitimine yönelik ihtiyaç duydukları konuların belirlenmesi amacıyla yaptığı çalışmada; araştırmaya katılan annelerin kendilerini en yetersiz hissettikleri konuların sırasıyla davranış yönlendirme, genel kişilik gelişimi ve aile içi iletişim olduğu saptanmıştır. Kaya (2002), ailelerin okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan programlara karşı ilgi ve katılımları ile okul öncesi eğitim kurumlarının aile eğitimine katkısını incelemek amacıyla yaptığı araştırmada; anne-babaların büyük bir bölümünün okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri, psikolojileri ile anne-baba-çocuk iletişimi konusunda eğitim almak istediklerini, anne-baba eğitimine yönelik çalışmaların aile yaşantıları ve çocukları ile ilişkileri üzerinde olabilecek etkileri konusunda düşüncelerinin olumlu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan annelerin, aile eğitimlerinin aileleri bilinçlendireceği için çocukların eğitimini de olumlu yönde etkileyeceğini, çocuklarına bakış açılarında ve yaklaşımlarında farklılık getireceğini, böylece yapmış oldukları yanlış uygulama ve davranışları değiştirebileceğini düşündükleri belirlemiştir. Arıkan (2007), anne-babaların çocukları ile ilgili eğitim gereksinimlerini saptamak ve okulların bu eğitim gereksinimlerini karşılamadaki mevcut

durumlarını tespit etmek amacıyla yaptığı araştırmada; anne-babaların en çok gereksinim duydukları konuların verimli ders çalışma yöntemleri ve çocuklarla sağlıklı iletişim kurma olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan annelerin beş farklı istenmeyen davranış karşısında kullandıkları iletilerin, anne eğitim düzeyine göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir.

(Tablo 2. Çocuklarının istenmeyen davranışlarını düzeltmek için annelerin kullandıkları iletilerin eğitim düzeylerine göre dağılımı)
(Table 2. Distribution of the messages which mothers used for fixing misbehaviors of children according to education level of mothers)

Kullanılan İleti	Anne Eğitim Düzeyi	1. Tür İstenmeyen Davranış		2. Tür İstenmeyen Davranış		3. Tür İstenmeyen Davranış		4. Tür İstenmeyen Davranış		5. Tür İstenmeyen Davranış	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Çözüm İletileri	İlköğretim	37	74.0	39	78.0	42	84.0	39	78.0	28	56.0
	Lise	78	73.6	86	81.1	88	83.0	73	68.9	52	49.1
	Üniversite	56	57.7	63	64.9	79	81.4	68	70.1	34	35.1
Bastırıcı İletiler	İlköğretim	8	16.0	6	12.0	3	6.0	6	12.0	17	34.0
	Lise	22	20.8	7	6.6	9	9.4	28	26.4	45	42.5
	Üniversite	18	18.6	8	8.2	5	4.1	19	19.6	55	56.7
Ben Dili İletileri	İlköğretim	5	10.0	5	10.0	5	10.0	5	10.0	5	10.0
	Lise	6	5.7	13	12.3	8	7.5	5	4.7	9	8.5
	Üniversite	23	23.7	26	26.8	14	14.4	10	10.3	8	8.2
		$\chi^2=15.510$ $P<0.05$		$\chi^2=11.207$ $P<0.05$		$\chi^2=4.480$ $P>0.05$		$\chi^2=6.281$ $P>0.05$		$\chi^2=10.780$ $P<0.05$	

Tablo 2 incelendiğinde; annelerin birinci tür (ilköğretim %74.0, lise %73.6, üniversite %57.7) ikinci tür (ilköğretim %78.0, lise %81.1, üniversite %64.9), üçüncü tür (ilköğretim %84.0, lise %83.0, üniversite %81.4) ve dördüncü tür (ilköğretim %78.0, lise %68.9, Üniversite %70.1) istenmeyen davranışlar karşısında, üç farklı eğitim düzeyinde (ilköğretim, lise, üniversite) de en çok kullandıkları iletiler çözüm iletileridir. Beşinci tür istenmeyen davranış karşısında ise ilköğretim mezunu annelerin %56.0 sınıfın çözüm iletilerini, lise mezunu annelerin %49.1’nin yine çözüm iletilerini, üniversite mezunu olan annelerin ise %35.1’nin bastırıcı iletileri en çok oranda kullandıkları görülmektedir.

Birinci, ikinci ve beşinci tür istenmeyen davranışlarda annelerin kullandıkları iletilerin, eğitim düzeylerine göre farklılaştığı; üçüncü ve dördüncü tür istenmeyen davranışlarda ise farklılaşmadığı saptanmıştır.

Tablo incelendiğinde ben dili iletilerinin, yetersiz olmakla birlikte en çok üniversite mezunu anneler tarafından kullanıldığı görülmektedir. Üniversite mezunlarını lise mezunları takip etmektedir. Bu durum, annelerin kullandıkları ben dili iletilerinin dolayısıyla iletişim becerilerinin eğitime paralel olarak arttığının bir göstergesidir. Şayet anneler, istenmeyen davranışlar karşısında nasıl etkili bir iletinin gönderilmesi gerektiği ve insanlarla (yetişkin veya çocuk) nasıl iletişim kurulacağı konusunda hem akademik eğitimleri sırasında hem de daha sonra katılacakları anne eğitim programlarıyla eğitilirlerse etkili iletişim becerisi kazanabilirler.

Vatansever (2002)'nin "Farklı Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Okullara Girişte ve Bitirirken Sahip Oldukları İletişim Becerilerinin Belirlenip Kıyaslanması" başlıklı çalışmada, özel okullardaki ve devlet okullarındaki lise 1. ve 3. sınıf öğrencilerinin atılganlık, empatik beceri ve çatışma eğilimi düzeylerinde 3 yıllık eğitim boyunca bir farklılaşma olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre hem özel hem de devlet okulunda öğrenim görme ve sınıf düzeyi açısından atılganlık, empatik beceri ve çatışma eğilimi düzeylerinde farklılaşma olduğu görülmüştür.

Kağıtçıbaşı, Sunar ve Bekman (1989) 1982-1986 yılları arasında İstanbul'da, anne eğitimi yoluyla çocuğun gelişimini çok yönlü desteklemeyi amaçlayan aileye yönelik uygulamalı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde; eğitim almış annelerin çocuklarıyla daha fazla sözlü iletişim kurdukları, çocuklarıyla daha fazla beraber oynayıp konuştukları, daha sık kitap okudukları, ceza yöntemini daha az uyguladıkları, daha fazla ilgi ve iletişim içinde oldukları ortaya çıkmıştır (Sucuka vd., 1997). Değişik örneklem grupları üzerinde yapılan araştırmaların bulguları incelendiğinde araştırmacılar tarafından geliştirilen ve uygulanan iletişim becerisi eğitim programlarının bireylerin iletişim becerilerini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Borrys, 1981; Barry ve Robb, 1992; Balcı, 1996; Yüksel Şahin, 1997; Kruijver vd., 2001; Tarhan, 2000; Dalen vd., 1999; Dulmen ve Holl, 2000; Özgüt, 1991; Korkut, 1996; Demirci, 2002; Deniz, 2003; Korkut, 2005; Sızak, 1999; Çam, 2002; Nakkula ve Nikitopoulos, 2001; Çelik, 2001; Coşkun, 1994; Şahin, 1999).

Ayrıca çalışmanın bu bulgusu aynı zamanda annelerin eğitimi arttıkça; insanlarla iletişim ile ilgili kitle iletişim araçlarında yayınlanan bilgi ve programlara, kitaplara, konferanslara daha duyarlı baktığının ve davranışlarını eleştirme ve giderme olanağı sağlayabildiğinin bir göstergesi de olabilir.

Araştırmaya katılan annelerin beş farklı istenmeyen davranış karşısında kullandıkları iletilerin, empatik eğilimlerine göre göre dağılımı tablo 3 de verilmiştir.

Tablo 3. Çocukların istenmeyen davranışlarını düzeltmek için annelerin kullandıkları iletilerin empatik eğilimlerine göre dağılımı
(Table 3. Distribution of the messages which mothers used for fixing misbehaviors of children according to emphatic tendency of mothers)

Kullanılan ileti	Anne Empatik Eğilim Düzeyi	1. Tür İstenmeyen Davranış		2. Tür İstenmeyen Davranış		3. Tür İstenmeyen Davranış		4. Tür İstenmeyen Davranış		5. Tür İstenmeyen Davranış	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Çözüm İletileri	Orta Düzey	77	67.0	85	73.9	94	81.7	86	74.8	47	40.9
	Üst Düzey	94	68.1	103	74.6	115	83.3	94	68.1	64	46.4
Bastırıcı İletiler	Orta Düzey	18	15.7	7	6.1	9	7.8	19	16.5	53	46.1
	Üst Düzey	30	21.7	14	10.1	8	5.8	34	24.6	67	48.6
Ben Dili İletileri	Orta Düzey	20	17.4	23	20.0	12	10.4	10	8.7	15	13.0
	Üst Düzey	14	10.1	21	15.2	15	10.9	10	7.2	7	5.1
		$\chi^2=3.688$ P>0.05		$\chi^2=2.074$ P>0.05		$\chi^2=0.415$ P>0.05		$\chi^2=2.531$ P>0.05		$\chi^2=5.406$ P>0.05	

Tablo incelendiğinde, X^2 sonuçlarına göre annenin empatik eğiliminin, istenmeyen davranışları düzeltmede kullanılan iletinin niteliğini belirleyen bir değişken olmadığı görülmektedir. İlk dört tür istenmeyen davranış karşısında hem orta düzeyde empatik eğilime (%67.0, %73.9, %81.7, %74.8) hem de üst düzeyde empatik eğilime (%68.1, %74.6, %83.3, %8.1) sahip annelerin en çok çözüm iletilerini kullandıkları görülmektedir. Beşinci tür istenmeyen davranış örneğinde ise annelerin bastırıcı iletileri en fazla kullandıkları görülmektedir (orta düzeyde empatik eğilim %46.1, üst düzeyde empatik eğilim %48.6).

Literatürde yer alan bilgiler ışığında araştırmada beklenen sonuç empatik eğilim puanı arttıkça annelerin ben dili iletilerini kullanma oranının da artması yönünde idi. Çünkü iletişimde empatinin kullanıldığı durumlarda çocukla yetişkin arasında sıcak bir ilişkinin kurulduğu, çocukların sahip oldukları olumsuz duygulardan dolayı rahatsız olmalarının engellendiği, sorunlarının çözülmesinin kolaylaştığı ve çocukların annesinin düşüncelerine daha çok değer verdikleri belirtilmektedir (Yavuzer, 1995). Empati Eksikliği gösteren ebeveynler, çocuklarıyla duygusal olarak daha az ilgilenir ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya daha az uğraşır (Feshbach, 1997; Ceyhan, 1993). Empati çocuk ile anne arasındaki iletişimin düzenlenmesinde ayarlayıcı rol oynar (Eisenberg vd., 1999). Annelerin empati düzeyinin yüksek olması çocukların kişisel uyum düzeyini olumlu yönde etkiler (Dökmen, 2008; Eroğlu, 1995; Öz, 1998; Feshbach, 1987; Eroğlu, 1995)

Empatik olan bir anne kendini çocuğunun yerine koyabildiği için hem onun durumunu daha iyi anlar hem de çocuğunun içinde bulunduğu duruma en uygun etkili iletiyi gönderir. Empatik eğilim puanı yüksek annelerin ben dili iletilerini az kullanması ilginçtir. Bu durum annelerin empatik oldukları halde empati kurma yeteneğinde yetersiz olmasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca çocuklarının istenmeyen davranışları karşısında annelerin kullandıkları iletilerin empatik eğilimlerine göre farklılaşmamasının bir diğer sebebi çalışmaya katılan annelerin empatik eğilim ölçeğinden aldıkları yüksek puanlar olabilir. Çünkü düşük empatik eğilimli anneler çalışma grubunda yer almadığı için orta ve yüksek düzeyde empatik eğilim, annelerin kullandıkları iletiler üzerinde empatik eğilimin belirleyiciliğini ortaya koyma bakımından yetersiz kalmış olabilir.

Araştırmaya katılan annelerin beş farklı istenmeyen davranış karşısında kullandıkları iletilerin annenin iletişim becerisine göre dağılımı Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo incelendiğinde dördüncü ve beşinci tür istenmeyen davranışlarda annelerin kullandıkları iletiler, iletişim becerilerine göre farklılaşırken diğer üç tür istenmeyen davranışlarda ise farklılaşmadığı görülmektedir. İlk dört tür istenmeyen çocuk davranışı karşısında alt düzeyde (%75.9, %83.3, %87.0, %83.3), orta düzeyde (%65.3, %71.9, %81.8, %74.4) ve üst düzeyde (%65.4, %71.8, %80.8, %57.7) iletişim becerisine sahip annelerin en çok çözüm iletilerini kullandıkları görülmektedir. Beşinci tür istenmeyen davranış örneğinde ise alt ve orta düzeyde iletişim becerisine sahip annelerin çözüm iletilerini (%61.1, %48.8), üst düzeyde iletişim becerisine sahip annelerin ise bastırıcı iletileri (%65.4) en fazla kullandıkları görülmektedir.

Tablo 4'e bakıldığında ben dili iletilerinin iletişim becerisi orta ve ortanın üstü olan anneler tarafından daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Fakat yinede iletişim beceri puanı yüksek annelerin ben dili iletilerini kullanma becerileri yetersiz denilecek miktarda azdır.

Tablo 4. Çocukların istenmeyen davranışlarını düzeltmek için annelerin kullandıkları iletilerin iletişim becerilerine göre dağılımı
(Table 4. Distribution of the messages which mothers used for fixing misbehaviors of children according to communication skills of mothers)

Kullanılan İleti	Anne İletişim Beceri Düzeyi	1. Tür İstenmeyen Davranış		2. Tür İstenmeyen Davranış		3. Tür İstenmeyen Davranış		4. Tür İstenmeyen Davranış		5. Tür İstenmeyen Davranış	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Çözüm İletileri	Alt Düzey	41	75.9	45	83.3	47	87.0	45	83.3	33	61.1
	Ota Düzey	79	65.3	87	71.9	99	81.8	90	74.4	59	48.8
	Üst Düzey	51	65.4	56	71.8	63	80.8	45	57.7	22	28.2
Bastırıcı İletiler	Alt Düzey	8	14.8	2	3.7	5	9.3	9	16.7	16	29.6
	Ota Düzey	23	19.0	13	10.7	8	6.6	19	15.7	50	41.3
	Üst Düzey	17	21.8	6	7.7	4	5.1	25	32.1	51	65.4
Ben Dili İletileri	Alt Düzey	5	9.3	7	13.0	2	3.7	-	-	5	9.3
	Ota Düzey	19	15.7	21	17.4	14	11.6	12	9.9	12	9.9
	Üst Düzey	10	12.8	16	20.5	11	14.1	8	10.3	5	6.4
		$\chi^2=2.711$ P>0.05		$\chi^2=4.078$ P>0.05		$\chi^2=4.392$ P>0.05		$\chi^2=15.376$ P<0.05		$\chi^2=19.105$ P<0.05	

Anne babaların çocukları ile sağlıklı bir etkileşim içinde olabilmeleri için öncelikle iletişim bilgi ve becerisine sahip olmaları gerekir. Sağlıklı bir iletişim için anne babaların çocuklarını dinlemeleri, duygularını paylaşmaları, olumsuz davranışları karşısında ise yargıç gibi davranmamaları gerekir (Stephen, 1993).

Anne-baba olma insanda var olan biyolojik bir yeterlilik olsa da iyi anne-baba olma öğrenilmesi gereken bir durumdur. Bir etkinlikte uzmanlaşmak isteyen insanlar, bunun için ders almanın gerekliliğini kabullenişler, fakat iyi anne-babalığın çocuklarının doğumuyla birlikte kendiliğinden geleceğini sanırlar (Yeşilyaprak, 2003; Gordon, 1996a). Oysa iyi anne-babalık çocuğun doğumuyla birlikte kendiliğinden gelmemekte aksine iyi anne-babalığın öğrenilmesi çok yoğun bir çaba sarf edilmesini gerektirmektedir (Şendil ve Kaya Balkan, 2005).

Anne-baba eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalar anne-baba eğitiminin hem anne-babalar hem de çocuklar açısından olumlu etkileri olduğunu göstermektedir (Çağdaş, 1997; Ülküer vd., 1988, akt.: Turan Aksoy Turla, 1997; Turan vd., 1997; Nystul, 1982, Campbell ve Taylor, 2009; Sucuka vd., 1997; Topçu Kabasakal, 2001; Ömeroğlu ve Can Yaşar, 2002; Özel, 1996). Ayrıca anne babaların iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik yapılan araştırmalar, iletişim becerilerini geliştirici eğitim programlarına katılan anne babaların, çocuklarıyla karşılıklı bir anlayış içinde olduklarını, çocuklarını daha iyi anladıklarını, her tür durumda en uygun tepkiyi verdiklerini, duygularını sözel ve sözel olmayan davranış biçimleriyle ifade ettiklerini ortaya çıkarmıştır (Balıcı ve Yılmaz, 2000; Kurtulmuş ve Temel, 2004; Hughes ve Wilson, 1988; Özen, 1999).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Araştırmada birinci tür istenmeyen davranış karşısında annelerin en fazla uyarma, gözdağı verme; ikinci tür istenmeyen davranış karşısında öğretme, nutuk çekme, mantıklı düşünceler önerme; üçüncü

tür istenmeyen davranış karşısında öğretim, nutuk çekme, mantıklı düşünceler önerme; dördüncü tür istenmeyen davranış karşısında uyarma, gözdağı verme; beşinci tür istenmeyen davranış karşısında ise annelerin en fazla sınıma, sorguya çekme iletilerini kullandıkları tespit edilmiştir. Burada ilk dört istenmeyen davranış karşısında en çok kullanılan iletiler sen dili iletilerinden olan çözüm iletileri, beşinci tür istenmeyen davranış karşısında en çok tekrarlanan ileti ise yine sen dili iletilerinden olan bastırıcı iletiler içinde yer almaktadır. Annelerin beş farklı tipteki istenmeyen çocuk davranışı karşısında en az oranda ise ben dili iletilerini kullandıkları belirlenmiştir.

Beş farklı istenmeyen davranış karşısında hem ilköğretim hem lise hem de üniversite mezunu anneler, en fazla oranda çözüm iletilerini kullanmışlardır. Birinci, ikinci ve beşinci tür istenmeyen davranışlarda kullanılan iletilerin, annelerin eğitim düzeyine göre farklılaştığı saptanmıştır. Ayrıca ben dili iletilerinin, yetersiz olmakla birlikte en çok oranda üniversite mezunu anneler tarafından kullanıldığı belirlenmiştir. Üniversite mezunu anneleri ise lise mezunu anneler takip etmiştir.

Çalışmanın bir diğer bulgusu; annenin empatik eğiliminin, çocuklarının istenmeyen davranışlarını düzeltmede kullandıkları iletinin niteliğini belirleyen bir değişken olmadığıdır. Bu durum çalışmaya katılan annelerin empatik eğilimlerinin orta ve yüksek düzeyde olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Araştırmanın bulgularına göre dördüncü ve beşinci tür istenmeyen davranışlarda annelerin kullandıkları iletiler, iletişim beceri düzeylerine göre farklılaşırken, birinci, ikinci ve üçüncü tür istenmeyen davranışlarda ise farklılaşmamaktadır. İlk dört tür istenmeyen çocuk davranışı karşısında alt düzeyde, orta düzeyde ve üst düzeyde iletişim becerisine sahip annelerin en çok çözüm iletilerini kullandıkları saptanmıştır. Beşinci tür istenmeyen davranış örneğinde ise alt ve orta düzeyde iletişim becerisine sahip annelerin çözüm iletilerini, üst düzeyde iletişim becerisine sahip annelerin ise bastırıcı iletileri en fazla kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca ben dili iletilerinin iletişim becerisi orta ve ortanın üstü olan anneler tarafından daha fazla oranda kullanıldığı belirlenmiştir. Fakat yine de iletişim beceri puanı yüksek annelerin ben dili iletilerini kullanma oranı yetersiz denilecek miktarda azdır.

Araştırmanın sonuçlarına göre ileri sürülebilecek öneriler şunlardır:

- Annelerin "Etkili anne-baba" olmada iletişimin önemini benimseyip, sağlıklı bir yaklaşım uygulayabilmeleri için Ana-Çocuk Sağlığı Merkezleri, Milli Eğitim Müdürlükleri, Üniversitelerin ilgili bölüm ve birimleri gibi kuruluşlarca, belirli programlar çerçevesinde; TV. programları, seminerler, anne-baba eğitimleri, konferanslar ya da etkileşim grupları gibi çeşitli uygulama ve benzeri etkinlikler düzenlenebilir.
- Geleceğin anne-baba adaylarının insan ilişkilerinde beceri kazanabilmeleri için orta dereceli okullardan başlayarak "iletişim" derslerine yer verilebilir.
- Düşük düzeyde empatik eğilime sahip annelerin de yer aldığı araştırma gruplarında, çalışma tekrarlanarak; çocukların istenmeyen davranışları karşısında annelerin kullandıkları iletilerin niteliğinde empatik eğilimin belirleyiciliği yeniden test edilebilir.
- Annelerin iletişim becerilerinin niteliğini etkileyen etmenleri inceleyen başka araştırmalar yapılabilir.

- Çalışma bulgularına göre annelerin eğitim düzeyi attıkça çocukların istenmeyen davranışlar karşısında kullandıkları iletilerin niteliğinin farklılaştığı belirlenmiştir. Bu nedenle özellikle toplumun geleceğini yetiştirecek olan anne adaylarının eğitim düzeylerini arttırmak için toplumu bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.

NOT (NOTICE)

Bu çalışma XI. Uluslararası Balkan Ülkelerinde İleri Eğitim Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Arıkan, S., (2007). İlköğretim Okullarında Çocuğu Olan Ana Babaların Eğitim Gereksinimlerinin Saptanması ve okulların Bu Gereksinimleri Karşılamaadaki Mevcut Durumu. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Balcı, S. ve Yılmaz, M., (2000). Çocukları Anaokuluna Devam Eden Annelere Verilen İletişim Becerileri Eğitiminin Ailenin İşlevlerine Etkisi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 14, ss:17-25
- Balcı, S., (1996). Danışma Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri Düzeylerine Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (2012). Stres ve Başa Çıkma Yolları. 16. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barnett, M.A., (1990). Empathy and Related Responses in Children. N. Eisenberg and J. Stearyer (Eds.). Empathy and its Development, New York: Cambridge University Press, pp 146-162.
- Barry, J.E., Robb, O.S. and Graham, D.B., (1992). Communication Skills Training and Patient's Satisfaction. Health Communication, Volume: 4, Issue: 2, pp:115-170.
- Borrys, D., (1981). Initial Level of Self-Disclosure as a Predictor of Attrition from a Communication Skills Training Program for Paraprofessionals. ERIC, Counseling and Personnel Services Clearinghouse, Document #ED 212941
- Bulut, I., (1993). Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi. Ankara: TC Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Campbell, F.A., and Taylor, K., (2009). Early childhood programs that work for economically disadvantaged children. E. Essa and M. Burnham (Eds.), Informing our practice: Useful research on young children's development. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children, pp. 203-215.
- Ceyhan, A.A., (1993). Anne Babaların Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun, A., (1994). İletişim Becerilerini Geliştirme Eğitiminin İş Görenlerin Çatışma Eğilimine, Yalnızlık Düzeylerine ve İş Doyumlarına Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cotton, K., (2008). Developing Empathy in Children and Youth. School Improvement Research Series (SIRS) / Northwest Regional

- Educational Laboratory. www.nwrel.org/scpd/sirs/7/cul3.html.
(Erişim Tarihi: 13/09/2008).
- Cüceloğlu, D., (2006). Yeniden İnsan insana. 18. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
  - Çağdaş A., (1997). İletişim Dilinin 4-5 Yaş Çocuklarının Sosyal Gelişimine Etkileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
  - Çağdaş A., (2008). Anne-Baba-Çocuk İletişimi. Ankara: Kök Yayıncılık.
  - Çam, S., (2002). İletişim Becerileri Eğitim Programının Öğretmen Adaylarının Ego Durumlarına ve Problem Çözme Becerisi Algılarına Etkisi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt:2, Sayı: 12, ss: 14-23.
  - Çelik, F., (2001). Grupla Savunucu İletişim Azaltma Programının Üniversite Öğrencilerinin Savunucu Davranış Düzeylerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
  - Dalen, J.V., Van Hout JCHM., Wolfhagen, HAP., Scherpbier, AJJA., Van Der Vleuten, CPM., (1999). Factors Influencing the Effectiveness of Communication Skills Training: Programme Contents Outweigh Teachers' Skills. Medical Teacher, Volume: 21, Issue: 3, pp: 308-311.
  - Demirci, E.E., (2002). İletişim Becerileri Eğitiminin Mesleki Eğitim Merkezine Devam Eden Genç İşçilerin İletişim Becerilerini Değerlendirmelerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
  - Deniz, İ., (2003). İletişim Becerileri Eğitiminin İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin İletişim Becerisi Düzeylerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
  - Dökmen, Ü., (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Sayı: 1, ss:155-190.
  - Dökmen, Ü., (2008). İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
  - Dönmezer, İ., (1999). Ailede İletişim ve Etkileşim. 2. Baskı. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
  - Dulmen, A.M. and Holl, R.A., (2000). Effect of Continuing Pediatric Education in Interpersonal Skills. European Journal of Pediatrics, Issue: 159, 489-495.
  - Egan, G., (1994). Psikolojik Danışmaya Giriş. F. Akkoyun (Çev.). Ankara: Form Ofset.
  - Eisenberg, N.I., (1982). Social Development. C.B. Koop and J.B. Krakow (Eds.). The Child Development in Social Context. London: Addison Publishing Company.
  - Eisenberg, N., Guthrie, I.K., Murphy, B.C., Sherpart, S.A., Cumberland, A. and Carlo, G., (1999). Consistency and Development of Prosocial Dispositions: A Longitudinal Study. Child Development, Volume: 70, Issue: 6, pp:1360-1372.
  - Eroğlu, N., (1995). Empatik Eğilim Düzeyleri Farklı Annelerin Çocuklarının Uyum ve Başarı Düzeyleri. Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü.

- Feshbach, N.D., (1997). Empathy: The Formative Years Implications for Clinical Practice. A.C. Bohart and L.S. Greenberg (Eds.). Empathy Reconsidered: New directions in Psychotherapy, Washington: D.C. American Psyciatric Press.
- Fişek, G.O. ve Yıldırım, S.M., (1993). Çocuk Gelişimi. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Flannagan, D. and Hardee, S.D., (1994). Talk About Preschooler's Interpersonal Relationships: Patterns Related to Culture, Sex and Gender of Child. Merrill-Palmer Quarterly, Volume: 40, Issue: 4, pp: 523-537.
- Geçtan, E., (1998). İnsan Olmak. 19. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Genç, Ş. ve Senemoğlu, N., (2001). Okul Öncesi Eğitimi. (Modül 12), Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme Öğretmen El Kitabı. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Gordon, T., (1993). Etkili Öğretmenlik Eğitimi. E. Aksay ve B. Özkan (Çev.). İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Gordon, T., (1996a). E.A.E. Etkili Ana-Baba Eğitimi: Ailede İletişim Dili. E. Aksay (Çev.). 2. Baskı. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gordon, T., (1996b). E.A.T. Etkili Ana-Baba Eğitiminde Uygulamalar. E. Aksay (Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gordon, T., (1999). Çocukta Dış Disiplin mi? İç Disiplin mi? E. Aksay (Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gökçe, O., (2002) İletişim Bilimine Giriş. 4. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güzel, Ş., (2006). Dört Altı Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Aile Eğitimine Yönelik İhtiyaç Duydukları Konuların Belirlenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hohman, M. and Weikart, P.D., (1995). Education Young Children. Michigan: High/Scope Educational Research Foundation.
- Hughes, R. and Wilson, P., (1988). Behavioral Parent Training: Contingency Management Versus Communication Skills Training with or without the Participation of the Child. Child and Family Behavior Therapy. Volume: 10, Issue: 4, pp: 11-23.
- Jongeward, D. ve James, M., (1993). Kazanmak İçin Doğarız. 2. Baskı. T. Şenruh (Çev.). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kaya, Ö., (1994). Annelere Verilen Eğitimin Çocuklarına Karşı İstenmedik Tutumlarına Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, Ö.M., (2002). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Programlara Ailelerin İlgi ve Katılımları ile Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Aile Eğitimine Katkısı konusunda Anne-Baba Görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kıncal, R.Y., (1993). Aile ve Eğitim. Eğitim Dergisi, Sayı:5, ss:63-69.
- Korkut, F., (1996). İletişim Becerileri Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenirlik Ve Geçerlik Çalışmaları. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt:2, Sayı: 7, ss: 18-23.
- Korkut, F., (2005). Yetişkinlere Yönelik İletişim Becerileri Eğitimi. Hacettepe Üniversite Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 28, ss: 143-149.

- Kruijveri I.P.M., Kerkstra, A., Kerssens, J.J., Holtkamp, C.C.M., Bensing, J.M. and Wiel, H.B.M., (2001). Communication between Nurses and Simulated Patients with Cancer: Evaluation of a Communication Training Programme. *European Journal of Oncology Nursing*, Volume: 5, Issue: 3, pp: 140-150.
- Kurbet, H., (2010). Anaokuluna Devam eden Çocukların Duygusal Düzenleme Becerileri ile Annelerinin Empatik Eğilim ve Tutumlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurtulmuş, Z. ve Temel, Z.F., (2004). Anne Eğitim Programının 4-6 Yaş Çocuğu Olan Alt Sosyo Ekonomik Düzeydeki Annelerin ve Babaların Aile İlişkilerini Algılamasına Etkisi. XII. Eğitim Bilimler Kongresi. Ankara, Bildiriler Kitabı, Cilt: III, ss: 1857-1877.
- Lay, D.M. and Dopyera, J., (1987). *Becoming Teacher of Young Children*. New York: Random House.
- Nakkula, M.J. and Nikitopoulos, C.E., (2001). Negotiation Training and Interpersonal Development: An exploratory Study of Early Adolescents in Argentina. *Adolescence*, Volume: 36, Issue: 141, pp: 1-20.
- Navaro, L., (1987). Çağdaş Ana/Baba Eğitimi Neleri Kapsayabilir? Ya-Pa 5. Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. İstanbul: Ya-Pa Yayınları, ss: 43-47.
- Navaro, Leyla (1990). Beni Duyuyor musun? 3 Baskı. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Navaro, L., (1995). Çocukla İletişim Nasıl Kurulur? Ana-Baba Okulu. 5. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, ss:129-140.
- Navaro, Leyla (2001). Gerçekten Beni Duyuyor musun? 7 Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Nystul, M.S., (1982). The Effects of Systematic Training for Effective Parenting on Parental Attitudes. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, Volume: 112, Issue: 1, ss:63-66.
- Ömeroğlu E. ve Can Yaşar, M., (2002). Ev merkezli Aile Çocuk Eğitim Programının Ev Ortamına Etkisi. *Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi Sempozyumu: Geleceğe Bakış*. Ankara: Kök Yayıncılık, ss: 34-51.
- Öz, F., (1992). Hemşirelerin Empatik İletişim Becerisi ve Eğilimine Eğitimin Etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özel, O., (1996). Ana Baba Okulu (Bir Yetişkin Eğitimi Denemesi). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özen, A.İ., (1999). Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Annelerine Eğitim Uzmanlarıyla Çalışırken Gerekli Olan Etkili İletişim Becerilerinin Kazandırılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgüt, Ş., (1991). İletişim Becerileri Konusunda Verilen Eğitimin İletişim Çatışmalarına Girmeye Eğilimi Üzerindeki Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pervin, L.A., (1993). *Personality: Theory and Research*. 6th Ed. Oxford, England: John Wiley & Sons.
- Bayhan, P. ve Artan, İ., (2004). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

- Satterfield, J.H., Hoppe, C.M., and Schell, A.M., (1982). A Prospective Study of Delinquency in 110 Adolescent Boys with Attention Deficit Disorder and 88 Normal Adolescent Boys. The American Journal of Psychiatry, Volume: 139, Issue: 6, pp: 795-798.
- Sızak, M., (1999). Bir İletişim Becerileri Programının Engelli Çocukların Ergen Kardeşlerine ve Ailelerine Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Stephen, H., (1993). Conflict Resolution with Young Children. Watson: Australian Early Childhood Association.
- Sucuka, N., Özkök, S.Ü. ve Vardar, B., (1997). Anne Çocuk Eğitim Programı: Uygulama ve Değerlendirme. Okul Öncesi Eğitimi Sempozyumu: Okul Öncesi Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. Ankara: Türkiye Okul Öncesi Eğitimi Derneği, ss: 51-83.
- Şahin, R., (1999). The Effect of The Communication Skills Training Program on Loneliness and Assertiveness Level. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şendil, G. ve Kaya Balkan, İ., (2005). Anne Baba Olmak "Çocuğun Eğitimi Ailede Başlar". İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Tarhan, U., (2000). Kişiler Arası İlişkiler Eğitiminin Öğretmenlerin İletişim Becerileri ve Öz Farkındalıkları Üzerindeki Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topçu Kabasakal, H.Z., (2001). Uyum Sorunlu çocukların Aile İşlevlerini İyileştirmede Anne Eğitim Gruplarının Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Turan, E.Ö., Aksoy, A. ve Turla, A., (1997). Anne Çocuk Eğitimi Programı. Okul Öncesi Eğitim Sempozyumu: Okul Öncesi Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. Ankara: Türkiye Okul Öncesi Eğitimi Derneği, ss: 89-91.
- Turan, E.Ö., Tezel Şahin, F., Turla, A. ve Can, M., (1997). Çocukluk Döneminde Ev Ortamının Çocuğun Eğitimine Etkisi. I. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi. Bildiriler Kitabı, ss: 316-335.
- Ülgen, G. ve Fidan, E., (1991). Çocuk Gelişim. 7. Basım. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Vatansever, M., (2002). Farklı Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Okullara Girişte ve Bitirirken Sahip Oldukları İletişim Becerilerinin Belirlenip Kıyaslanması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Voltan Acar, N., (2012). Yeniden Terapötik İletişim Kişiler Arası İlişkiler. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Wasserman, G.A., Miller, L.S., Pinner, E. and Jaramillo, B., (1996). Parenting Predictors of Early Conduct Problems in Urban, High-Risk Boys. Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, Volume:35, Issue:9, pp:1227-1236.
- Whirter, J.Mc. and Voltan Acar, N., (2005). Çocukla İletişim. 2. Baskı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yavuzer, H., (1994). Anne-Baba ve Çocuk. 7. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.

- Yavuzer, H., (1995). Yaygın Ana-Baba Tutumları. Ana-Baba Okulu. 5. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, ss: 111-128.
- Yavuzer, H., (1996). Çocuk Eğitimi El Kitabı. 2. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, N., (2001). İletişim ve Etkili Yaşama Kültürü. Çocuklarımız İçin Eğitim Sohbetleri. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yeşilyaprak, B., (2003). Çalışan Anne ve Çocuk "Siz Başrolü Seçtiniz". İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Yüksel-Şahin, F., (1997). Grupla İletişim Becerileri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin İletişim Beceri Düzeylerine Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.